

Joanna Figuła-Czech

Konserwacja zabytków architektury i budownictwa w Poznaniu w latach 1990-2001

Ochrona Zabytków 54/4 (215), 426-432

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRACE KONSERWATORSKIE PRZY ZABYTKACH KLASYCYSTYCZNYCH I NEOKLASYCYSTYCZNYCH W WIELKOPOLSCE

KONSERWACJA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA W POZNANIU W LATACH 1990–2001

Kościół p.w. Wszystkich Świętych, d. zbór luteranski p.w. Krzyża Św., ul. Grobla 1

Nr rej. A 178 z 25 II 1931 r.

Kościół został wybudowany wg proj. Antoniego Höhne w l. 1777–1783; wyposażenie wnętrza pochodzi z l. 1785–1787, tynki zewnętrzne z l. 1801–1802.

W 2000 r. wykonano kłamrowanie murów kościoła, a w 2001 r. remont więźby dachowej (wymiana i odtworzenie zniszczonych elementów konstrukcyjnych).

Autorski nadzór dr inż. Piotr Rapp.

Inwestor: Parafia, Urząd Miasta, prywatni sponsorzy, Generalny Konserwator Zabytków, Marszałek Województwa.

Pałac arcybiskupi, ul. Ostrów Tumski 1

Nr rej. A 26 z 22 II 1960 r. (12 III 1930 r.).

Obiekt wzniesiony przed 1404 r. był wielokrotnie przebudowywa-

ny i rozbudowywany. Skrzydło zachodnie i skrzydło północne z bramą przejazdową pochodzące z końca XVIII w. powstały prawdopodobnie wg proj. Antoniego Höhne lub Henryka Ittara.

W l. 1996–1998 przeprowadzono remont budynku. Wymieniono stolarkę okienną na nową (z zachowaniem wszystkich podziałów), kamienne parapety na drewniane, podłogi i stropy nad parterem z drewnianych na ognioodporne na stalowych belkach; wymieniono też instalacje c.o., wodno-kanalizacyjną i elektryczną.

Wykonawca: firma Polnex.

W 1998 r. wzmocniono fundamenty posadowienia betonowymi palami wg ekspertyzy prof. Przystańskiego.

Wykonawca: firma Goeservice z Wrocławia.

Inwestor: Kuria.

Niestety, wszystkie prace w pałacu wykonano bez zezwolenia!

Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki, ul. Fredry 9

Nr rej. A 21 z 16 IV 1966 r.

Budynek wzniesiony został w l. 1909–1910 wg proj. arch. Maxa Littmanna i Heilmanna, w 1940 r. przebudowano wnętrza wg proj. P. Baumgartena. W 1990 r. przeprowadzono remont dachu i odnowiono elewacje. W 1991 r. wyremontowano podłogę widowni oraz wykonano malowanie i złocenie we wnętrzach. W 1994 r. zbudowano pochylnię, a także dostosowano pomieszczenia dla niepełnosprawnych. W l. 1996–1997 naprawiono izolację przeciwwilgociową tarasu i przeprowadzono konserwację kamiennej balustrady tarasu wg proj. mgr inż. arch. Zbigniewa Antczaka. W grudniu 1996 r. wykonano remont schodów wejściowych wg dokumentacji dr inż. Piotra Rappa.

Wykonawca: Zakład Remontowo-Budowlany „Remo-Budowa” s.c. z Poznania pod kier. M. Bilskiego.

Inwestor: Teatr Wielki.

Teatr Polski, ul. 27 Grudnia 8/10

Nr rej. A 20 z 18 IV 1958 r.

Zbudowany w l. 1873–1875 wg proj. Stanisława Hebanowskiego, rozbudowywany i przebudowywany w l. 1920, 1940/1941 i w l. 60. XX w.

W 1998 r. wykonano adaptację pomieszczeń pracowni krawieckiej na III piętrze budynku Teatru na pokoje gościnne. Latem 2000 r. w trakcie prac konserwacyjnych wnętrza odkryto ich oryginalną kolorystykę; przeprowadzono konserwację sztukaterii i drewnianych elementów, wymieniono tkaniny na ścianach sali widowni. Autorski nadzór: mgr inż. arch. Zbigniew Antczak i konserwator zabytków Andrzej Lipiński, badania mgr Jerzy Borwiński.

Poznań. Kościół p.w. Wszystkich Świętych. Fot. P. Czech

Poznań. Teatr Polski. Fot. P. Czech

W okresie od kwietnia do września 2000 r. przeprowadzono renowację i konserwację elewacji budynku Teatru Polskiego wraz z rekonstrukcją detali wystroju architektonicznego i adaptacją obiektu dla osób niepełnosprawnych.

Autorski nadzór: mgr inż. Zbigniew Antczak.

Wykonawca: Pracownie Konserwacji Zabytków Sp. z o.o.

W 2000 r. w foyer usunięto wtórne złączenia, ułożono bukowy parkiet na I piętrze.

Nadzór: dyr. P. Wodziński i artysta plastyk Jarosław Maszewski.

W 2001 r. zaadaptowano pomieszczenia magazynu na małą salę koncertową.

Autorski nadzór: mgr inż. Zbigniew Antczak.

Inwestor: Teatr Polski.

Odwach, Stary Rynek 3

Nr rej. A 8 z 24 III 1971 r. (12 III 1930 r. oraz 14 IX 1934 r.).

Budynek Odwachu wybudowany został w l. 1786–1787 wg proj. Jana Chrystiana Kamsetzera. Boczne skrzydła dobudowano w l. 1803–1804. W l. 40. i 50. XX w. obiekt odbudowano wg proj. arch. A. Holasa.

W l. 1998/1999 wykonano prace renowacyjne elewacji, osuszenie i izolację murów Odwachu wg programu opracowanego przez mgr. Andrzeja Miarkowskiego i Jerzego Szczukę. W tym samym czasie przeprowadzono modernizację wnętrza, naprawę więźby dachowej, prace dekarские, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej — wg programu prac określonych

Poznań. Odwach. Fot. P. Czech

przez mgr Irenę Kuznowicz–Bill i techn. W. Grzemskiego.

W 1999 r. w trakcie prac odkryto relikty śródrynkowej zabudowy drewnianej i murowanej z XV i XVI w. Badania prowadził mgr Piotr Wawrzyniak. Program konserwacji i renowacji reliktyw opracowali dr Janusz Lehmann, mgr Andrzej Miarkowski i mgr inż. arch. Irena Kuznowicz–Bill z Fundacji Polska Sztuka Użytkowa w Poznaniu.

Wykonawca: firma „Armanik” z Rogoźna Wielkopolskiego; podwykonawca Fundacja Polskiej Sztuki Użytkowej w Poznaniu.

Inwestor: właściciel — Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Mieszkaniowej.

Biblioteka im. Atanazego i Edwarda Raczyńskich, pl. Wolności 19

Nr rej. A 15 z 24 III 1971 r. (12 III 1930 r.)

Powstała w l. 1820–1829; w l. 1953–1956 odbudowana od poziomu parteru wg proj. inżynierów Janiny i Władysława Czarneckich.

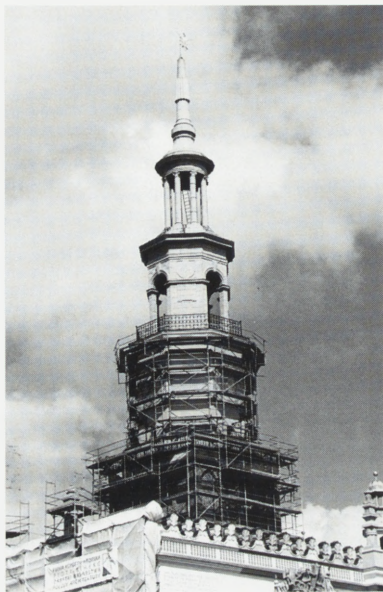
W 1998 r. wykonano renowację elewacji budynku Biblioteki: oczyszczono tynki, odtworzono ich oryginalną kolorystykę (na podstawie badań ikonograficznych), przeprowadzono renowację wystroju architektonicznego, wymieniono opierzenia na miedziane, wykonano konserwację dębowych drzwi.

Program prac i nadzór autorski: mgr Andrzej Miarkowski.

Wykonawca: warsztat Walentego Domanieckiego.

Inwestor: Miejska Biblioteka Publiczna i Zarząd Miasta Poznania.

Poznań. Wieża Ratusza. Fot. P. Czech

Wieża ratuszowa, Stary Rynek 1

Ratusz wpisany został do rejestru zabytków nieruchomości pod nr. A 7 z 24 III 1971 r. (12 III 1930, 14 IX 1934 r.).

Wieża zbudowana została w l. 1781–1783 prawdopodobnie wg proj. Efraima Szregera, prace nadzorował arch. Antoni Höhne; po zniszczeniach wojennych zrekonstruowana w 1953 r. W Ratuszu obecnie mieści się Oddział Muzeum Narodowego.

W l. 1995–1996 wykonano rekonstrukcję latarni na podstawie archiwalnych materiałów ikonograficznych, wymieniono miedziane pokrycia, przeprowadzono konserwację metalowej balustrady, tarcz zegarowych i orła.

Prace ze strony Muzeum Narodowego nadzorowali S. Bober i E. Mielnik.

Wykonawca: firma „Retro” z Poznania.

Inwestor: Urząd Miasta.

Bazar Poznański, ul. Paderewskiego 8

Nr rej. A 16 z 20 II 1960 r.

Bazar został wybudowany w l. 1839–1842 wg proj. Ernesta Steudenera, rozbudowany (od strony Alei Marcinkowskiego) w 1898 r. wg proj. Rogera Sławskiego. Po zniszczeniach wojennych odbudowano go 1949 r. pod kierunkiem B. Schmidta i H. Marcinkowskiego; przy rekonstrukcji pominięto liczne elementy wystroju architektonicznego.

W l. 1990/1991 przeprowadzono prace we wnętrzach ze środków ówczesnego właściciela — Państwowego Przedsiębiorstwa Orbis. W następnych latach, po zmianie inwestora, prace kontynuowano:

1992–1994 — adaptowano przyziemia budynku od strony ul. Paderewskiego na sklepy, powstał Pasaż Niebieski wg proj. architektów Wojciecha Łakińskiego i Zbigniewa Pydy (w 1995 r. realizacja otrzymała nagrodę architektoniczną Złotego Ołówka za najlepszą adaptację budowlaną).

W l. 1995/1996 — adaptowano pomieszczenia I i II piętra na biura, wyremontowano antresolę, osuszono piwnice. W 1997 r. uzupełniono i naprawiono tynki, boniowania, opaski okienne, wymieniono zewnętrzne opaski na miedziane, naprawiono rynny,

Poznań. Biblioteka Raczyńskich. Fot. P. Czech

Poznań. Bazar. Fot. A. Jabłońska, 2001

przeprowadzono konserwację kutej bramy. W 2000 r. rozpoczęto budowę podziemnego parkingu, będącego częścią dolnej kondygnacji rekonstruowanego budynku Resursy Kupieckiej, wg proj. Wojciecha Łakińskiego i Zbigniewa Pydy, pod nadzorem archeologicznym mgr Henryka Klundera.

Inwestor: Spółka Akcyjna Bazar Poznański.

Gimnazjum Fryderyka Wilhelma, ob. III Liceum Ogólnokształcące im. św. Jana Kantego, skrzydło u zbiegu ulic Strzeleckiej i Strzałowej, ul. Strzelecka 10

Nr rej. A 14 z 18 IV 1958 r.

Interesujący nas fragment całego kompleksu pochodzi z 1822 r. Był to początkowo dom konduktora Friedricha Wilhelma Hoffmana i dopiero w 1833 r. został zaadaptowany na cele dydaktyczne — na gimnazjum im. Fryderyka Wilhelma; kolejne części dobudowywano w l. 1856–1857, 1871–1873 i w 1874 r.

Latem 2001 r. przeprowadzono renowację elewacji: usunięto stare farby, uzupełniono ubytki tynku, naprawiono spękania, wzmocniono podłoże z tynku wapiennego oraz pomalowano farbami silikonowymi ISPO; wymieniono też część stolarki okiennej.

Prace wykonano wg proj. mgr. inż. arch. Zbigniewa Antczaka.

Wykonawca: firma „Swarbud” SA ze Swarzędza.

Kamienica, Stary Rynek 44

Nr rej. A 195 z 10 XI 1972 r. (zapis dotyczy zabudowy śródrynkowej i pierzei).

Kamienica z XV w., wyraźnie przebudowana w k. XVIII w. i w 1911 r. Po zniszczeniach wojennych została zrekonstruowana na podstawie fotografii z k. XIX w. wg proj. Henryka Nowakowskiego; płaskorzeźby Michała Murlewskiego.

W l. 1990–1992 przeprowadzono remont kapitalny kamienicy i adaptację wnętrza na ekspozycję PKO BP, zachowując i ekspozując gotycką ścianę graniczną z kamienicą nr 43. Aranżację wnętrza wykonano wg proj. prof.

Poznań. Gimnazjum Fryderyka Wilhelma, ob. III LO. Fot. A. Jabłońska, 2002

Henryka Regimowicza. Bank otrzymał wyróżnienie w konkursie na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego za rok 1992.

Inwestor: PKO BP.

Kamienica, Stary Rynek 92

Nr rej. A 96 z 14 IX 1934 r.

Kamienica powstała w XV w., obecny wygląd uzyskała po przebudowie w 2 poł. XVIII w.; przyziemie przebudowano na początku XX w.

W l. 1997/1998 przeprowadzono adaptację frontowej części

piwnic budynku na lokal gastronomiczny.

Autorski nadzór: mgr inż. arch. Piotr Wędrychowicz, później Irena Kuznowicz-Bil.

Nadzór konserwatorski: mgr Zbigniew Karolczak.

Inwestor: właściciel lokalu gastronomicznego.

W l. 1999/2000 właściciel kamienicy odnowił jej elewację — niestety, była to samowola!

Kamienica, Stary Rynek 95/96

Nr rej. A 97 z 14 IX 1934 r.

Poznań. Dworzec Zachodni. Fot. A. Jabłońska, 2001

Poznań. Akademia Ekonomiczna. Fot. A. Jabłońska, 2001

Poznań. Budynek administracyjny przy ul. Grobla 15. Fot. A. Jabłońska, 2001

Kamienica powstała w XV w. była wielokrotnie przebudowywana, m.in. w k. XVIII w. (połączono dwa sąsiadujące ze sobą budynki), k. XIX w., pocz. XX w.; po zniszczeniach wojennych odbudowana w 1948 r. wg proj. Bogdana Mrozka.

W 1997 r. adaptowano piwnice i parter na lokal gastronomiczny. Prace badawcze wykonał mgr Piotr Wawrzyniak. Remont wykonano wg proj. mgr inż. Wojciecha Łakińskiego i inż. Romualda Albrechta; w trakcie prac odkryto i wyeksponowano gotyc-

kie wątki ceglane, sklepienia kolebkowe.

Inwestor: właściciel obiektu.

W 1998 r. przeprowadzono remont i adaptację części pomieszczeń parteru na salę obsługi klientów Deutsche Bank Polska SA. Wykonano także konserwację gotyckiej ściany wschodniej wg proj. arch. wnętrz Jacka Wilczaka.

Inwestor: Deutsche Bank Polska SA.

**Dworzec Zachodni,
ul. Głogowska**

Nr rej. A 208 z 4 XI 1978 r.

Neoklasycystyczny. Wzniesiony w l. 1925–1929 wg proj. prof. inż. Franciszka Rybickiego.

W 1991 r. wymieniono łupkowe poszycie dachu na płytki z blachy cynkowej, w 1992 r. wymieniono stolarkę drzwiową na aluminiową.

Nadzór autorsko-inwestorski: Krzysztof Sassak.

Inwestor: właściciel firmy „Likor” i Tygodnik Ogłoszeniowy „Labirynt”.

Na przełomie 1995/1996 r. przeprowadzono naprawę pokrycia i poszycia dachowego, restaurację elewacji budynku, konserwację elementów ze sztucznego kamienia, konserwację części oryginalnej stolarki.

Program prac opracowali art. plastyk Danuta Wróbel i inż. Janusz Kaczmarek; wytyczne konserwatorskie — mgr Andrzej Miarkowski.

Inwestor: PP Polskie Koleje Państwowe, Dyrekcja Zachodnia.

Wykonawca: mgr Mariusz Lewicki — firma „Renox”.

**Szpital Wojskowy, d. Hotel
„Polonia”, ul. Grunwaldzka 16/18**

Nr rej. A 254 z 20 X 1984 r.

Neoklasycystyczny budynek hotelowy powstał w latach 1928–1929 wg proj. architektów Kazimierza Rucińskiego i Jerzego Tuszczyńskiego z okazji Powszechnej Wystawy Krajowej.

W 1997 r. wymieniono część stolarki okiennej (z odtworzeniem oryginalnego podziału). W 1998 r. — wymiana pokrycia dachowego, naprawa konstrukcji drewnianej dachu, ocieplenie stropu V piętra oraz wymiana opierzeń blacharskich i rynien wg projektu budowlanego inż. Lecha Janygi i pod nadzorem konserwatorskim dr inż. Piotra Rappa. W 2000 r. przebudowa pomieszczeń na II piętrze wg projektu inż. architektów Ewy i Stanisława Sipińskich.

Inwestorem wszystkich prac właściciel obiektu.

**Willa Paula Ueckera,
ob. Rozgłośnia Polskiego Radia,
Radio „Merkury”,
ul. Berwińskiego 5**

Nr rej. A 219 z 25 IV 1979 r.

Neoklasycystyczna willa została wybudowana ok. 1908 r. przypuszczalnie wg proj. arch. Paula Genego.

W 1993 r. przeprowadzono remont dachu, adaptację poddasza na pomieszczenia redakcyjne i biurowe, wymieniono opierzenia. W 1994 r. wykonano pionową izolację fundamentów, renowację elewacji, konserwację stolarki okiennej, balustrady schodów, witraża i kutego parkanu (wraz z uzupełnieniem ubytków).

Prace wykonano wg projektu plastyczno-realizacyjnego autorstwa arch. wnętrz mgr. Jacka Wilczaka.

Prace finansowane ze środków Radia „Merkury” SA, Rozgłośni Regionalnej Polskiego Radia.

Akademia Ekonomiczna, al. Niepodległości 10

Nr rej. A 226 z 20 III 1980 r.

Neoklasycystyczny budynek uczelni powstał w l. 1928–1931 wg proj. A. Ballenstaedta.

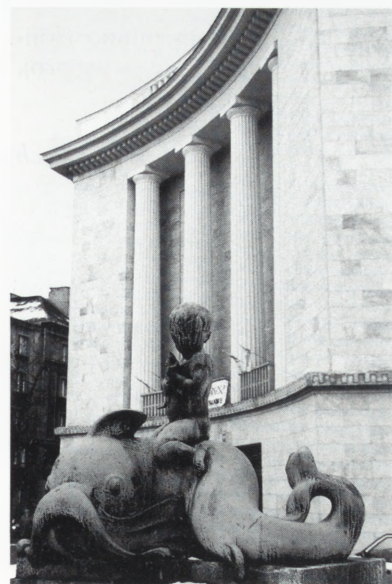
W 2001 r. wykonany został remont, renowacja i modernizacja Auli Głównej: wymieniono posadzki na parkiet dębowy, przywrócono pierwotną kolorystykę detali architektonicznych, zrekonstruowano zniszczone detale, zakonserwowano istniejącą stolarkę okienną i drzwiową, przeprowa-

Poznań. Arkadia — widok od ul. Ratajczaka. Fot. P. Czech

Poznań. Budynek banku. Fot. A. Jabłońska, 2002

Poznań. Poczta po oczyszczeniu elewacji. Na pierwszym planie fragment fontanny Kronthala z 1909 r. Fot. A. Jabłońska, 2002

dono konserwację odkrytej polichromii wg projektu dr. inż. arch. Roberta Barełkowskiego i mgr. inż. arch. Michała Nowakowskiego.

Ekspertyza, badania i wnioski: mgr Krzysztof Piotr Tomczak z firmy „Renox”.

Inwestor: Akademia Ekonomiczna.

Gazownia, budynek administracyjny, ul. Grobla 15

Nr rej. A 269 z 31 XI 1984 r.

Budynek powstał w 1925 r. wg proj. Stanisława Kirkina dla Zakładów Światła i Wody.

1996 r. zbudowano wiatrołap przed głównym wejściem, wymieniono stolarkę okienną na plastikową (z odtworzeniem pierwotnego podziału).

Arkadia, d. Teatr Niemiecki, ul. Ratajczaka 44 (lub pl. Wolności 11)

Nr rej. A 218 z 9 IV 1979 r.

Neoklasycystyczny gmach teatru został zbudowany w l. 1878–1879 wg proj. Casara Stenzla; rozbudowywany w 1895 r. wg proj. H. Grüdera, i przebudowywany w l. 1911–1912.

Poznań. Poczta. Fot. A. Jabłońska, 2002

W 1997 r. zaadaptowano wnętrza przyziemia i piwnicy na pomieszczenia EMPiK wg proj. Firmy Architektonicznej „Kapitoński & Kapitońska” s.c. z Katowic.

W 1997 r. przeprowadzono renowację i odwodnienie tarasu Arkadii wg proj. mgr inż. arch. Ireny Kuznowicz-Bill, adaptowano pomieszczenia I piętra dla Wydawnictwa Miejskiego, wg proj. mgr inż. arch. Krzysztofa Jędrzejczaka w l. 1997/1998 odnowiono elewacje, wg proj. kolorystycznego mgr inż. arch. Ewy Łangowskiej oraz wg programu konserwatorskiego (renowacja elementów kamiennych i detali architektonicznych) mgr. Mariusza Lewickiego.

Nadzór konserwatorski: mgr inż. Zbigniew Antczak.

Wykonawca: firma ARMANIK z Rogoźna Wielkopolskiego.

Inwestorzy: EMPiK, Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Mieszkaniowej.

**Wielkopolski Bank Kredytowy,
d. Bank Wschodni (Ostbank)
pl. Wolności 15**

Nr rej. A 417 z 5 X 1994 r.

Budynek wzniesiono w 1911 r. Pierwotny projekt arch. Hansa Uhla z Poznania (o silnych znamionach neobaroku) został przeredagowany przez berlińskich architektów Mosera i Bielefelda zyskując cechy architektury neoklasycystycznej.

W l. 1995–1996 rozbudowano i zmodernizowano wnętrza (hall, sala operacyjna, adaptacja piwnic) wg proj. arch. Katarzyny Weiss i arch. Michała Kotkowskiego.

W 1996 r. rozpoczęto prace przy adaptacji poddasza wg proj. arch. arch. Krzysztofa Frąckowiaka, Stanisława Mikołajczyka i Katarzyny Weiss.

**Urząd Pocztowy nr 9
ul. 23 Lutego 26**

Zespół urbanistyczno–architektoniczny nr rej. A 225 z 4 VI 1979 r.

Budynek wzniesiony w l. 1873–1881 wg proj. Heinricha Kocho, przebudowany i zmodernizowany w 1935 r. wg proj. Adama Ballenstaedta, gruntownie przebudowany w l. 1944–1945, odbudowany po zniszczeniach w 1948 r.

W 1993 r. wykonano nowe schody i pochylnię z granitu strzegomskiego wg proj. inż. Stanisława Ziętowskiego. W l. 1994–1995 zmodernizowano i wyremontowano wnętrza, natomiast w l. 1997–1999 przeprowadzono remont elewacji: oczyszczenie kamiennej elewacji, uzupełnienie spoin, uzupełnienie ubytków kamienia, wymiana najbardziej zniszczonych płyt w okładzinie, remont gzymsu koronnego, rekonstrukcja uszkodzonych elementów. Prace wykonano wg programu inż. Stanisława Ziętowskiego.

W 2000 r. wymieniono frontowe drzwi wejściowe — wg proj. Macieja Apponowicza.

Joanna Figuła–Czech

KONSERWACJA ZABYTKÓW SZTUKI, RZEMIOSŁA ARTYSTYCZNEGO I TECHNIKI W POZNANIU W LATACH 1990–2001

Kościół katedralny p.w. św. św. Piotra i Pawła, Ostrów Tumski

Kościół gotycki, rozbudowywany i przebudowywany w wiekach X, XI, XIII–XIX, regotyżowany w l. 1946–1956.

Ołtarz w kaplicy p.w. św. Józefa

W 1993 r. poddano pracom konserwatorskim neoklasycystyczny ołtarz, wykonany w marmurze i stiuku

w 1905 r. przez Stanisława Prendkiego wg proj. Stanisława Boreckiego. Oczyszczono lico ołtarza wraz z dekoracją stiukową i wykonano drobne reperacje w przyziemiu.

Wykonawca: pracownia konserwatorska Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

Obrazy ze Złotej Kaplicy

W 1999 r. zakonserwowano 2 obrazy należące do wyposażenia

Złotej Kaplicy: *Bolesław Chrobry i Otton III u grobu św. Wojciecha* Edwarda Brzozowskiego z 1840 r. i *Mieszko I kruszy bałwany* Januarego Suchodolskiego z 1837 r., utrzymane w stylistyce klasycystyczno–historycznej, malowane olejnem na płótnie.

Oba płótna były osłabione, z drobnymi rozdarciami, zaprawa i warstwa malarska z licznymi ubytkami, spęcherzeniami i luseczkowatymi